Юридичні науки

УДК 343.85

Романенко Софія Андріївна
студентка
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАХОДИ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ , ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Анотація. *Дана стаття присвячена аналізу поняття виправлення неповнолітніх засуджених у виховних колоніях, визначення складових та чинників, що допомагають досягнути їх ресоціалізації та соціальної адаптації.*

Ключові слова: *ресоціалізація, виправлення, неповнолітній, навчально-виховна робота, соціально-виховна робота, професійно-технічне навчання.*

Постановка проблеми. Однією з проблем правової держави є перевиховання підлітків, які мають конфлікт із законом. Злочинність серед неповнолітніх - поширене явище, тому вони потребують значної уваги, захисту і допомоги. Неповнолітнього злочинця держава карає, але у той самий момент не визначає причину вчинення злочину та що саме призводить до аморальних вчинків.

Причиною зростання дитячої злочинності є соціальна занедбаність, а саме неблагополучні родини, бродяжництво, пошук незаконних джерел існування, асоціальний спосіб життя. Середовище, де домінує криза духовності, девальвація моральних цінностей, ослаблення соціально-корисних зв'язків зі своїми батьками та дезадаптація сприяє росту злочинності.

Соціальні інститути, як сім'я, школа, найближче оточення не можуть повною мірою здійснити перевиховання правопорушників, тому звідси витікає рецидивна злочинність.

Позбавлений волі підліток у віці від 14 до 18 років, проходить у цей самий час становлення власної особистості, засвоює соціальні ролі та визначає власне місце у суспільстві. Органи пробації займають особливе місце в процесі ресоціалізації неповнолітніх засуджених і це надає актуальність дослідженню цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вивчення питань ресоціалізації, профілактики, перевиховання неповнолітніх та роботи з ними здійснили Ю. Александров, І. Дегтярьов, В. Тарарухін, К. Кулік, М. Романов, О. Беца, В. Кривуша, Г. Радов, І. Башкатов, П. Вівчар, М. Фіцула, Б. Головкін, В. Голіна, Ю. Антонян, В. Кудрявцев, Ф. Решетніков, В. Батиргаиєева, А. Гусак, О. Джужа, А. Блага, Г. Міньковський, Н. Кузнецова, І. Карпець.

Метою статі є надання комплексного визначення поняття ресоціалізація, обґрунтування змісту, визначення етапів та чинників ресоціалізації підлітків в умовах позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу. Україна - розвинута правова держава, проте тема злочинності неповнолітніх займає вагоме місце та питання зниження рівня та недопущення рецидивної злочинності серед неповнолітніх залишаться актуальним.

Взагалі з прошарком громадян від 14 до 18 років держава пов'язує своє майбутнє, але ж загостренням соціально-економічної ситуації у країні здійснюється поширення правопорушень взагалі, у тому числі неповнолітніх.

А. І. Долгова визначала злочинність неповнолітніх як своєрідний "резерв" злочинності майбутніх десятиліть [2, с. 765].

За результатами кримінологічних досліджень понад половина (53 %) професійних злочинців свій перший злочин вчинили у віці 14–16 років;

39% – у віці 17– 18 років.

Взагалі основою для боротьби зі злочинами є ресоціалізація, яка вважається складним процесом та повинна бути включена як частина загальнодержавної кримінально-виконавчої системи враховуючи специфіку галузі, вона здатна знижувати ступінь суспільної небезпечності злочинця, запобігання рецидиву злочинів.

Чинний КВК України у ст. 6 надає визначення ресоціалізації, що має однакове значення для всіх засуджених до позбавлення волі: ресоціалізація – це свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства; повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в суспільстві.

Незважаючи на наведене законодавче формулювання, у науці ресоціалізація тлумачиться інакше, при цьому спільним є лише визнання, що вона являє собою складну соціально-правову категорію, що охоплює різні сторони єдиного процесу відновлення й розвитку соціально корисних зв'язків і відносин як під час відбування покарання, так і після цього [3].

Щоб підкреслити тривалість процесу ресоціалізації, окремо виділяється такий її підвид, як процес підготовки засудженого до повернення в суспільство, що ґрунтується на відновленні його позитивних зв'язків, відносин і на розвитку в цієї особи соціально корисних умінь і навичок, необхідних для повноцінного існування в суспільстві [4]. Ресоціалізація – як поняття багатопланове, яке певною мірою, можна сприймати як систему заходів протидії десоціалізації, а з іншого боку, повторного, внутрішнього пристосування особистості до життя в суспільстві.

Неповнолітні засудженні відповідно до ст. 19 КВК України відбувають покарання у виді позбавлення волі на певний строк у виховних

колоніях, головною особливістю яких є їхня виховна спрямованість, що зазначається навіть у назві установи виконання покарань.

На думку М. В Романова, особа в неповнолітньому віці швидше сприймає перевиховання, на неї можна здійснювати відповідний коригуючий вплив, її звички і властивості в цьому віці є більш змінюваними, а сама вона легше піддається навчанню й корекції [6]. Але ж при цьому зміни залежать і від внутрішньої готовності, усвідомлення необхідності повернення до законослухняного життя та налагодження зв'язків з вільним суспільством.

Важливим аспектом в питанні ресоціалізації неповнолітніх засуджених було прийняття Закону України «Про пробацію». Завдяки цьому закону Державна кримінально-виконавча служба, яка раніше виконувала вироки не пов'язані з позбавленням волі, зазнала радикальних змін та трансформувалась у принципово новий для України Уповноважений орган з питань пробації, який на сьогодняшній день підпорядковується Міністерству юстиції України.

Основним аспектом у діяльності працівників пробації у роботі з неповнолітніми правопорушниками постає ефективне впровадження та функціонування соціально-виховної роботи, застосування нових інструментів, методик з метою визначення ризиків скоєння злочинів неповнолітніми, ефективного застосування пробаційних програм, планування та здійснення подальшої роботи з правопорушниками та їх сім'ями.

У виховних колоніях необхідно створювати такі умови тримання, які нададуть можливість більше уваги приділяти вихованню, навчанню й отриманню навичок сумлінної позитивної поведінки молоді. Режим відбування покарання не повинен мати такого ступеню правообмежень, який максимально ізолює чи жорстко відокремлює злочинця від оточуючого світу і робить його соціально відстороненим.

Тому, найбільш прийнятною є думка про те, що уся діяльність виховних установ має бути спрямована на коригуючий вплив на засудженого, який необхідно підкорити меті його ресоціалізації [7].

Одним із найважливіших елементів на шляху до виправлення особи є обов'язковість навчання, що передбачена чинним КВК України. Надання можливості для неповнолітніх здобути загальну, спеціальну та професійно-технічну освіту, забезпечить отримання додаткових знань, вмінь та розширить світогляд.

М. Ю. Валуйська вважає, що з урахуванням того, що дитині через несформованість її психіки та організму в цілому, значно складніше долати психологічні проблеми та розв`язувати ситуації, пов`язані із взаємодією з оточуючим світом, на педагога покладається підвищена відповідальність не тільки забезпечувати педагогічне стимулювання законослухняної поведінки засудженої неповнолітньої особи, а і допомагати їй подолати психологічні перешкоди, надати знання, необхідні для її адаптації в умовах закритого соціуму та ресоціалізації після звільнення з колонії [8, с. 308].

Важливим напрямом ресоціалізаційної діяльності є художньо-естетична творчість. У цілому вона спрямована на формування естетичної культури, моральності, гуманізму в неповнолітніх засуджених, виховання в них почуття прекрасного, що в умовах життя в колонії є найсильнішим психоемоційним регулятором міжособистісних відносин.

Також для молодого не сформованого організму потрібно організовувати дозвілля та спортивну роботу, так як на думку А. Пташинського й А. Гунченко, що «жодна пенітенціарна система у світі не може похвалитися успіхами в збереженні здоров'я осуджених. Умови утримання в ізоляції, за ґратами не сприяють зміцненню здоров'я й видужанню» [9, с. 23]. Тому потрібно застосовувати фізичну зарядку, вводити різноманітного типу змагання. Все це буде сприяти гармонійному розвитку особи.

Наукові праці А. С. Макаренка стали довідником для будь-якого співробітника виховних колоній. Завдяки їм кожен начальник колонії твердо знав, що потрібно робити: по-перше, підліток повинен бути здоровий, тобто одягнутий, нагодований, у нього мають бути належні матеріально-технічні та санітарні умови, він повинен бувати на повітрі та займатися спортом. По-друге, він має трудитися в колективі, ця праця повинна бути продуктивною. По-третє, він повинен бути вихований етично. Підліток живе в колективі, а отже, має поважати його і зважати на його думку.

Ці три принципи А. С. Макаренка абсолютно точно ввійшли у процес перевиховання у колоніях [7].

Парадоксально, проте неповнолітнього намагаються адаптувати до суспільного життя, соціуму, ізолювавши його від нього. Тому, можна говорити, що позбавлення волі для неповнолітніх має носити винятковий і виключний характер, коли всі інші види покарання не зможуть здійснити основну мету – кару.

Враховуючи новітні тенденції суди стали застосовувати стосовно неповнолітніх, покарання, не пов'язані з позбавленням волі, а зокрема звільнення від кримінальної відповідальності з випробуванням.

Активне застосування щодо неповнолітніх правопорушників покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, відповідає світовим стандартам правосуддя щодо неповнолітніх, викладеним у резолюції 40/33 генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1985 р. ("Пекінські правила"). Адже лише перебування у відкритому середовищі створює належні умови для соціалізації підлітків.

Проте застосування альтернативних покарань згідно з п. 23-25 Пекінських правил має бути пов'язане з наданням їм необхідної допомоги у вирішенні побутових проблем, навчанні та працевлаштуванні, із

залученням до їх перевиховання соціальних служб, добровільних організацій, представників місцевих спільнот [5, с. 22-23].

Основні цілі цього акту спрямовані на надання максимального сприяння забезпеченню благополуччя неповнолітніх, що звело б до мінімуму необхідність втручання з боку системи правосуддя і зменшило б шкоду, яка може бути заподіяна таким втручанням.

Робота з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарань з випробуванням, ускладнюється тим, що вони, як правило, залишаються у тому ж мікросередовищі, де сформувалася їх протиправна поведінка, тому повинен бути корекційний вплив на сім'ю, групу підлітків, які входять до оточення та учнівський або трудовий колектив.

Основним змістом такої діяльності ж забезпечення профілактики правопорушень шляхом організації дозвілля осіб, взаємодія з центрами соціальних служб сім'ї, дітей та молоді, спеціалісти яких проводять тренінги, просвітницьку та виховну роботу, надають юридичні консультації тощо, спрямовані на попередження рецидивів; заняття спортом; психологічна підтримка усвідомлення вини.

Висновок. Ураховуючи думку різноманітних науковці та вчених під ресоціалізацію можна розглядати комплекс заходів, спрямованих на виправлення засудженого, формування в нього законослухняної поведінки, стимулювання становлення особистості на таку життєву позицію, що відповідає соціальним нормам, на основі відновлення, збереження й розвитку соціально корисних зв'язків.

Ресоціалізація має досягатись відповідно до норм вітчизняного та міжнародного законодавства, при цьому передбачається активне керування цим процесом державними органами і громадськими організаціями, щодо знешкодження негативних факторів, які з'являються на шляху осіб, які відбули покарання.

Таким чином, можна зробити висновок, що ресоціалізація - це складний процес, коли до неповнолітніх застосовується комплекс заходів, що включає в себе : ресоціалізацію свідомості (законослухняна поведінка, підвищення освітнього і культурного рівня, розширення світогляду, саморозвиток) та ресоціалізація діяльності (трудове виховання, суспільно-корисна праця, стиль спілкування та ін.)

Саме після досягнення процесу ресоціалізації, а саме зменшення впливу кримінального середовища, створення соціально-ціннісного, забезпечення соціокультурної спрямованості можна говорити про реінтеграцію неповнолітнього засудженого в суспільство як його результат, після чого продовжується, перерваний з моменту початку десоціалізації особистості та скоєння злочину, процес соціалізації.

Література

1. Александров Ю. В. Кримінологія: Курс лекцій / Александров Ю. В., Гель А. П., Семаков Г. С. – К. : МАУП, 2002. – 295 с.
2. Криминология: учебник для вузов / под общ. ред. А. И. Долговой. Москва: НОРМА-ИНФРА, 2002. 808 с.
3. Кримінально-виконавчий кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. А. Х. Степанюка. – Х. : Одіссей, 2005. – С. 8; Організація діяльності спостережних комісій: Положення про спостережні комісії : наук.-практ. комент. / І. С. Яковець. – М. : Penal Reform Intenational, 2006. – С. 32.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. – К. : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5. – С. 296.
5. Кривуша В.І. Особливості ресоціалізації неповнолітніх злочинців. К.: "МП Леся", 2000. 140 с.

6. Романов М. В. Особенности отбывания наказания в виде лишения свободы осужденными несовершеннолетними. Теорія і практика правознавства. 2011. С. 108–111.
7. Кулик К. Д. Окремі аспекти ресоціалізації неповнолітніх засуджених. Журнал східноєвропейського права. 2018. С. 131-137.
8. Валуйська М. Ю. Пенітенціарна педагогіка: її зміст та роль в позитивному в кримінологічно значущому впливі на неповнолітніх засуджених. Порівняльно-аналітичне право. Вип. No 4, 2015. С. 306-310.
9. Пташинський О.Соціальні аспекти охорони здоров'я в місцях позбавлення волі / О.Пташинський, О.Гунченко // Соц.політикаісоц. робота. – 2002. – No 2. – С.23.